

ÁLMMUKVARRESVUOHTA JA IELLEMIN BIERGGIT - ÅHPADIDDJEBAGÁDUS

Dát oahpponænvo le dagádum vuodoskávllááhpadussaj fágajgasskasaj tiebmáj,
Álmmukvarresvuohta ja iellemin bierggit.

Álmmukvarresvuohta ja iellemin bierggit la fágajgasskasaj tiebmá skávlán, ja galggá oahppijda vaddet máhtov, mij ávdet buore psyhkalasj ja rubbmelasj varresvuodav, ja mij máhttelisvuodajt vaddá vásstálasj iellemválljimijit dahkat. Mánná- ja nuorravuodan la positivva iesjgávå ja jasskis identitiehta ávddánahttem sierraláhkáj mávsulasj.

Fágan li rasjes tiemá, majt ij soajte nav álkket dágástallat klássalanján. Li mávsulasj tiemá, majna oahppe dárbahti diedojt, ja majt ájnnasit sámenuora dárbahti struktuvralattjat bessat dágástallat klássalanján. Oahpponænvo le gálmå giellaj; nuortta-, julev ja oarjjelsámeigiellaj.

Álmmukvarresvuohta ja iellemin birggit la fáhka gánná li állo tiemá, majt ij soajte oahppijda ja áhpadiddjáj nav álkke dágástallat. Áhpadiddjáj máhtta árrat hásstaliddje lájdditjit dakkár tiemájda. Filma viehkijn sjaddá ienep jasskat; filmma bajet tiemáv, ja áhpadiddjen la bieledis roalla. Sæmme guosská oahppijda; sij bessi hállat filmaj ulmuttij birra, ja e dárba persávnnašasj vásádusáj birra hállat, majt e soajte sihtat juogadit. Gájka bessi særrat váni persávnnašasj vásádusáj. Dalloj oahppijda sjaddáj álkket ávddán buktet vuojnojt ja særrat dágástallamij. Fágajgasskasasj tiemá hásstali dágástallamijda reflektieritjit ja barggat prosjæktabargoj.

Ulmmejuogos

Oahpponævo ulmmejuogos la nuorajtsiehke ja JO1 oahppe.

Máhttoulme

Oahpponævo vuodon li máhttoulme ja da gábtjtá moadda fágajgasskasasj máhttoulme iesjuhtik fágajn tjabu nuorajtsiehken ja joarkkaskávlán. Dahkamusárkan boahá tjielggasit ávddán makkir fága ja máhttoulme li gábtjádum.

Struktuvrra ja adnem

Oahpponævo le vuododum filmajda, mij mierkki filma li oahpponævo oajvveoassen. Filmma le medijá, mij mávtástuhtta dágástalátjit, ja dahká sisanov ja gássjelis diliht álkkebu jáksát. Filmma máhtta dábdoida vájkkudit ja dat la vuogas ræjddo, majna oahppe lahkani muhtem tjuolmav, majna máhtti vijddásappot barggat akt jali juohkusin.

Oahpponævon li niellja informativva filma, maj máhtov gaskosti. Genja filma duodden li dahkamusá ja fáhkatevsta. Áhpadusfilmaj máhtta mássjkedit barggat ja dajt la álkke hiebadit iesjuhtik oahppamvuogijda.

Oahpponævov máhtta iesjuhtik vuogij adnet. Guhtik filmmaj li dahkamusá, maj oahppe máhtti aktugattjat barggat, juohkusijn jali álles klássan. Muhtem dahkamusáj hiehpá barggat ávddåla filma gæhttjama, valla ienemus oasse dahkamusájs buoremusat hiephi dan maŋŋela gå li filmav gæhttjam. Li tjabu prosjæktabargo, tjålalasj bargo ja dágástallambargo. Dahkamusájt máhtta álkket hiebadit aktugasj oahppijda ja áhpadiddje ietjas oahppamvuogijda.

Máhtta duola degu álgon tiemáv álles klássan jali juohkusijn dágástallat, ávddåla gå filmav gæhttjap. Dan láhkáj oahppe li gárvedam ietjasa ja ienep la sjaddam diehtemvájnoga ja buorebu nahki filma diedoht duosstot. Filmma máhtta aj árrot oahppamdájmaj álgon, ja dan maŋŋela oahppe barggi muhtem dahkamusáj, ma li oahpponævo dahkamusárkan. Oahppe máhtti dahkamusáj barggat juohkusijn jali aktu. Jus sihta filmmajt adnet nav gåhtjodum flipped classroom -áhpadosán (nav vaj oahppe gæhttji filmav sijdan), de dasi da hiephi oalle buoragit. Dalloj máhtta klássalanjá áhpadosán ájgev dágástallamijda adnet, prosjæktabarggij ja dahkamusájda áhpadiddje bagádallama vuolen.

Juohkka tiebmáj ja filmmaj li dagádum modda aktivitehta: Dahkamusá ávddåla filma gæhttjama, dahkamusá filma gæhttjama maŋŋela ja prosjækta- ja tjeŋŋodimbargo. Áhpadiddje máhtta dájna aktivitehtajt hiebadip klássaj jali ájnegasj oahppáj, ja dan láhkáj dahkamusáj gássjelisvuodadáse ja vijddudagá milta hiebadit tdav gengga oahppe ávddånibmáj.

Dahkamusáj variasjåvnnå ja moattebelakvuolta vájkkudi vuodotjehpudagáj ávddånahttemij ja da mávtástuhtti áhpatjit ja diehtemvájnoj tiemájt lahkanit. Juohkka moduvlan/tiemán la tjielggasit tjielggidum makkir máhttoulmijt moduvlla gåbttjá.

Filmajn hálli tjabu julev-, nuortta- ja oarjjelsámegiellav, ja da li tiekstidum julev-, nuortta- ja oarjjelsámegiellav iesjuhtik versjåvnnåjn. Avtaárvulasjvuoda nammaj lip filmajda válljim oassálasstijt, nav vaj da spiedjilassti sebrudagáv. Li tjabu nuora ja vuorrasa, nissuna ja álmmå, ja sij li tjabu julev-, nuortta- ja oarjjelsáme. Báddimijt lip dahkam julev-, nuortta- ja oarjjesáme guovlon.

Digitála oahpponævo birra

Filmajda gulluji dákkár ressursa:

- áhpadiddjebagádus, manna le álgadibmetevsta filmajda ja daj tiemájda
- dahkamusá, maj oahppe barggi ávddál afilma gæhttjama
- dahkamusá, maj oahppe barggi filma gæhttjama manjela
- oajvvadusá prosjæktabarggon
- linjka álggolin gáldoj, maj viehkijn máhtti tiebmáj tjiegnodit (*url)

Digitála materiálav máhtta adnet Feide-sisiloggema tjadá:

<https://www.e-skuvla.no/my-account/>

jali njuolgga E-skávlá næhttabielen:

Nuorttasámegeillaj: <https://www.e-skuvla.no/product/demokrati/>

Julevsámegeillaj: <https://www.e-skuvla.no/yj/product/demokrati/>

Oarjjelsámegeillaj: <https://www.e-skuvla.no/ya/product/demokrati/>

Álgadibmetevsta filmajda

Filma:

[Dierredibme \(6:19 min\)](#)

<https://vimeo.com/729624138>

Majt báhko «dierredibme» sisadná? Psykolávvggá Anne Lene Turi Dimpas subtsas mij dierredibme le, ja gáktu máhttep ietjama rájajt biedjat. Sebrudagán, gánná gájka dábdi gájkajt, ij la agev nav álkke subtsastit jus nágin dierredimev váset, valla Dimpas vágot gáktu máhttá dahkat, vaj viehkev oadtjot, ja gáktu máhttá muhtemav viehkedit, guhti le dierredimev vásedam; ávkke le vuosedit jut berusta nuppes!

[lesjsármim \(11:33 min\)](#)

<https://vimeo.com/729596791>

«Ij ulmusj ietjas biejte danen gå le sábmme, dasi vájkkut suv iellemdille.» – Anne Silviken, guoradalle ja psykolávvggá.

Sara Katrine Aleksandersen la nuorra sámediggepolitihkkár, gænna le tjuovggis boahhteájgge. Nuorran sán vásedij, sijá tjældáj dagáduváj bieggamillioindustriija. Luondo biledibme ájtij suv familja viessomvuogev, mij vájkkudij Saraj masset iellemielav. Filman Sara subtsas gáktu sán vásedij ietjas bálggáv ierit sjienvnjis ájádusájs. Psykolávvggá Anne Lene Turi Dimpas subtsas gáktu oadtjotj viehkev, jus ulmusj lássá ájádusáj rahtjá, ja gáktu máhttá rádnnav viehkedit, gænna le gássjelis dille.

Dimpas subtsas aj sierralágásj sáme hástalusáj birra, ma guoski dárojuhttemij ja nuppástibmáj, ja hoallá danna man mávsulasj la ságastallat aktan, aj dan birra mij la stuorra ja gássjel.

Átjájuoksasábme (5:09 min)

<https://vimeo.com/729642310>

Dán filman mij bessap gullat majt dat merkaj ulmusj la «átjájuoksasábme» (jali bânjo sábme). Guoradalle ja Garmeres siebre jádediddje Elisabeth Stubberud tjielggi gáktu le viessot «átjájuoksasábmen», ja vágot gáktu máhtta álkkebun dahkat átjájuoksasámijda árrrot dakkára gáktu sij li. Dálásj nuora ælla nav konservatijva gå

ávdep buolva, valla huoman la nuorra átjájuoksasámijn iellemhástalusá. Bessap aj gullat sámedikkeájrás Ole-Henrik Bjørkmo Lifjellas gáktu árrrot la unnepláhko unneplágon, gå sán la homofijlla sámepolitihkkár, ja man mávsulasj la mij ep majdik váruda nuppij birra!

Vassje sámij vuosstáj (8:44 min)

<https://vimeo.com/729635890>

Guhti mierret majt galggap gierddat ja dâhkkidit? Ella Marie Hætta Isaksen juogat ietjas vásádusájt gáktu le vassjeságajt ja gáttojt váseedit, ja vágot gáktu máhtta ájttsat, jut nuppe badjel diedulattjat ráddit ja gæhttjali sjávvunahttet mijáv.

Ketil Lenert Hansen, varresvuodadiehtaga professávrrá, subtsas guoradallamin la gávnadam vassjesága vájkkudi sámenuoraj psyhkalasj varresvuohtaj, ja jut gå vuosteldip mijá ja iehtjádij vuosstij ávdeduvvum vassjeságajt, de dat vájkkut buorre psyhkalasj varresvuohtaj.